

Transcript

Strijd van de Friezen - Dokkum

TRACK 1 – Dokkum aan zee

Fijn dat je er bent - bij Het verhaal van Nederland. Aan het begin van de parkeerplaats zie je daar een weggetje omhooglopen. Dat gaat naar een kerkje. Daar gaan we heen. Vandaag wandelen we in de voetsporen van de Friezen die hier zo'n 1500 jaar geleden leefden. Op onze tocht komen we twee beruchte mannen tegen, die in die periode het leven van de Friezen hebben bepaald: Radbod – en Bonifatius. Onderweg gaan we op zoek naar de kleine aanwijzingen in het landschap, die ons wat vertellen over het dagelijks leven van de Friezen in de vroege middeleeuwen.

Daarvoor moet je één ding weten: dat het landschap hier in de achtste eeuw na Christus heel anders was dan nu. Dokkum lag namelijk aan zee. Dijken en sluizen bestonden nog niet, en op de plek waar we nu staan, klotste het zeewater tweemaal per dag over je voeten.

TRACK 2 – Droge voeten

Als je goed om je heen kijkt, zie je dat het weiland veel lager ligt dan de weg. We lopen dus langzaam maar zeker omhoog. Die kerk daar verderop, is namelijk gebouwd op een terp. Dat is een kunstmatige heuvel, in het landschap. De Friezen maakten die terpen door plaggen gras op elkaar te stapelen. En dat deden ze om droge voeten te houden, want bij vloed overspoelde de zee al het land langs de kust, van Zeeland tot aan de Duitse Waddeneilanden. Maar op een terp van een meter of vijf hoog, bleef je lekker droog. In het begin van de middeleeuwen was een terp net groot genoeg voor een eenvoudige hut, een boerengezin, een paar kippen en misschien – een schaap. In de loop der jaren hebben ze de terpen uitgebreid, tot ze op sommige plaatsen aan elkaar groeiden, tot kleine dorpjes.

TRACK 3 – Leven op terpen in de zee

We staan hier bij de Sint Catharinakerk, op de terp van Aalsum. Deze terp ligt dus ruim vijf meter boven zeeniveau. Daardoor bleven de boerderijen die hier vroeger stonden ook droog bij hoog water. De Friezen legden deze terp zo'n vijftienhonderd jaar geleden aan.

Zie je de weilanden om ons heen liggen? Dat was vroeger allemaal zee. Zo ver je kon zien. Tot de volgende terp, waarop de boerderij van je buurman stond.

De grafstenen die je hier ziet, zijn soms wel oud, maar lang niet zo oud als de terp zelf. Tot de achtste eeuw begroeven de Friezen hun doden alleen bij hoge uitzondering. Dat had waarschijnlijk ook een praktische oorzaak. Op de terpen tussen al het water was er weinig plek om mensen te begraven. Cremeren was daarom veel logischer. Maar daarover straks meer. Nu eerst op naar Dokkum. Daarvoor lopen we terug naar de parkeerplaats en volgen we de Mockamawei. Wei spreken ze hier trouwens uit als wai – en dat is het Friese woord voor weg.

TRACK 4 – De vrouw in de holle eik

Van de boerderijen in die tijd moet je je trouwens niet al te veel voorstellen. In het landschap van moerassen, water en terpen groeiden weinig bomen. De terpbewoners bouwden hun huizen – of hutten eigenlijk – daarom niet van hout, maar van plaggen. Van leem en klei, verstevigd met takken en wilgentenen. Volwassen bomen waren zeldzaam – en hout was dus heel duur. Het graf van Beitske, de boomkistdame, is daarom heel bijzonder.

Haar graf werd gevonden in de aarde van de hoogste terp van Friesland: Hegebeintum, meer dan acht meter boven de zeespiegel. Beitske werd begraven in een uitgeholde eik. Probeer je dat eens voor te stellen. Je bent in de tuin aan het graven. Misschien wil je een struik planten. Of een geheim kistje met oude munten en een dagboek verstoppen. En dan raakt je schop iets hards. Er ligt daar al iets. Het lijkt wel een boom. Een oeroude boomstam, verborgen in de aarde. Met kloppend hart graaf je hem uit. En dan ontdek je dat hij open kan. Je handen trillen als je het deksel optilt. En wat je dan ziet... Dat is zo ongeveer wat de archeologen overkwam toen ze het graf van Beitske vonden. De boom was zo dik, dat hij van ver weg moet zijn gehaald. Uit Duitsland, of uit Denemarken. Beitske droeg ook een ketting met kralen van glas, barnsteen en parelmoer. Ze moet dus wel heel belangrijk zijn geweest voor haar gemeenschap. En ook voor ons. Want dankzij Beitske en haar praalgraf weten we nu weer iets meer over hoe de Friezen leefden – en hoe ze omgingen met de dood.

We schieten al aardig op trouwens. Dokkum komt steeds dichterbij.

TRACK 5 – Dorestad en de Franken

Valt het je op dat we al vanaf de kerk alsmaar langs het water lopen? Als je de kaart van Friesland bekijkt zie je ook nu nog heel veel water. In meren, rivieren, kanalen, en slootjes. Heel Friesland is met elkaar verbonden door het water. Tegenwoordig reizen we hier gewoon over de weg. Maar in het Friese land van de vroege middeleeuwen ging alles over water. De Romeinen vonden het gebied te koud, en te nat. Onbewoonbaar. Het Noorden van Nederland was dan ook eeuwenlang onbewoond – tot een paar Saksische stammen uit Duitsland steeds verder naar het westen trokken. In de achtste eeuw bewoonden ze de hele Nederlandse kust, van Groningen tot aan Zeeland. Het waren dus eigenlijk Saksen, maar ze noemden zichzelf Friezen.

Veel contact met het zuiden van Nederland hadden deze Friezen niet. Het moerasland tussen noord en zuid was onbegaanbaar. Daarom dreven de Friezen handel over water. Met Germaanse en Scandinavische stammen, zoals de Vikingen. En ze werden daarin zo succesvol, dat ze de eerste grote West-Europese stad konden stichten: Dorestad. Dat lag op de plaats waar twee grote rivieren samenkomen: de Rijn en de Lek. Via die rivieren kwamen goederen uit heel Europa naar Dorestad. En daardoor groeide de stad uit tot het centrum van de vroegmiddeleeuwse handel. De Friezen verdienden daar veel geld aan. Dat weten we uit oude tolregisters, een soort kasboeken, die door archeologen zijn gevonden. Dierenhuiden, dure stoffen, verf, zout, voedsel, honing – maar ook jachthonden en tot slaafgemaakte mensen en jachthonden werden er verhandeld. De Friezen werden steeds welvarender. En die rijkdom viel ook op bij de nieuwe bewoners van Zuid-Nederland. Daar kwam een andere Germaanse stam ons land binnen. De Franken. Vanuit de oude Romeinse gebieden in Gallië trokken ze naar het noorden. En die Franken, die hadden hun oog op Dorestad laten vallen. Én ze brachten een nieuw geloof mee – het christendom.

TRACK 6 - Dorpje van terpen

We zijn hier trouwens al in Dokkum. Maar vroeger was Dokkum niet meer dan een klein dorp dat bestond uit een verzameling aan elkaar gegroeide terpen. We moeten dus nog een stukje verder – om bij de oude stadspoort te komen. Langs die grijze loods daar aan het einde rechts, en dan gaan we een fietstunnel in.

TRACK 7 - Goden en mensoffers

De Friezen van de vroege middeleeuwen waren wat we nu heidenen noemen. Voor hen was het de gewoonste zaak om goden te vereren in de natuur. En in voorwerpen. Een flinke boom, bijvoorbeeld. Of een zoetwaterbron. Of een

bijzondere zwerfkei. Het idee dat er maar één god zou bestaan, kenden ze niet. Ze geloofden in heilige bomen en bossen, en ze hadden vele goden, zoals Wodan en Donar. Die eerden ze op een manier die wij nu barbaars vinden. Zo offerden ze soms zelfs onschuldige mensen om een goede oogst te krijgen. Of om gevreesde ziektes af te wenden. *Gepaste pauze*

Aan het eind van de tunnel gaan we naar rechts, en bij de ANWB-paal verderop links – dan zijn we in het centrum van Dokkum.

TRACK 8 – Hildegard en Drogo

Tot en met de eerste helft van de achtste eeuw kregen kinderen typisch Germaanse namen als Hildegard en Drogo. Maar na het jaar 750 begon dat te veranderen. Ouders noemden hun kinderen steeds vaker Lucas, of Maria. Hoe dat komt, gaan we óók ontdekken in Dokkum. Zie je daar die brug? Daar moeten we zijn.

TRACK 9 – Stadswallen en bolwerken

Dit is de Aalsumerpoort. Vroeger was het een echte poort, met een ophaalbrug. Die moest het stadje Dokkum beschermen. Maar omdat er sinds de bouw van de stadswallen nooit een vijandelijk leger aan de poort had gestaan, zijn de poort en de ophaalbrug later vervangen door deze vaste brug. Van het oude bolwerk zijn nu alleen nog de hoge stadswallen over. Dat zie je hier heel goed, ze steken zeker vijf meter boven de gracht uit. Net als in de tijd van de terpen, toen de zee hier nog vrij spel had. Wij volgen het water, en gaan over de brug linksaf, het Noorderbolwerk op.

TRACK 10 - Op weg naar de zeerovers

Als je hier bij het verzetsmonument naar het water loopt en naar rechts kijkt, kun je in de verte een brug zien. Dat is de Halvemaanspoortbrug. Daar gaan we naartoe.

TRACK 11 – Een dure vergissing

Bij de Halvemaanspoortbrug waar we nu naartoe lopen, is lang geleden zwaar gevochten. Zeerovers dachten dat ze de Friezen wel wat van hun welvaart konden afnemen. Maar dat was een dure vergissing. Al sinds de vijfde eeuw ontwikkelden de terpbewoners van Friesland zich tot een echt watervolk. Ze waren vertrouwd met de zee en het verraderlijke landschap waar eb en vloed het voor het zeggen hadden. Ze dreven handel met Engeland en Duitsland, en met de Vikingen uit het noorden. Ze hadden dus wel ervaring met ruige zeelieden. En dát hebben die zeerovers bij de Halvemaanspoortbrug geweten. Ze werden in de pan gehakt en wie het overleefde werd opgehangen. [gepaste pauze] Als je linksaf de brug op gaat, zie je aan de rechterkant van de brug een kunstwerk staan dat nog herinnert aan die slag op het water. Als je goed kijkt, kun je er misschien wel een galg in herkennen. Luguber, maar de boodschap is duidelijk. Met de Friezen valt niet te spotten.

TRACK 12 – Bondgenoten van Radbod

AUDIO: We horen geluiden van een boot op het water. Roeiers bewegen het voort, je hoort de roeispanten in houten dolgaten. Het bootje loopt aan de grond, geluiden van mannen in wapenrusting die van boord gaan en aan land stappen, laarzen in de zuigende modder. Gemompel (ongerust) van mensen.

Deze galg staat misschien wel symbool voor de onafhankelijkheid van de Friezen. Ze volgden geen heer of meester. En toch was er een man die het voor elkaar kreeg om veel Friezen om zich heen te verzamelen.

Maar dat vertel ik onderweg. We gaan hier terug, de brug af, en rechtdoor langs het water.

Die machtige Fries, dat was Radbod. Of Redbad, zoals hij ook wel wordt genoemd. Hij wist precies hoe de Friezen dachten. Voor een koning knielden ze niet. Maar voor iemand die ze kenden, die hen hielp, wilden ze veel voor doen. En dus voer Radbod met zijn mannen van terp naar terp. Hier bij het water van het Grootdiep, kun je je misschien voorstellen hoe hij onderweg is naar een boerenfamilie die overvallen is door veedieven. Radbod komt niet met lege handen. Hij heeft een geit bij zich, en kippen. En een zwaard voor de boer, om zich de volgende keer te kunnen verdedigen. De boer weet dat de geschenken een soort contract zijn. 'Als ik nu dat zwaard aanneem', denkt hij, 'dan zit ik voor altijd aan Radbod vast'. Zijn vrouw knikt. 'Neem maar aan', zegt ze zonder woorden. Met een zwaard van Radbod op zijn heup zullen veedieven zich wel twee keer bedenken voor ze hem nog eens durven te overvallen. De boer knikt. Radbod stapt aan land. Een van zijn mannen maakt een kruik wijn open en ze proosten op hun kersverse bondgenootschap. Radbod heeft zijn invloed weer wat verder uitgebreid. En de boer? Die voelt zich een stuk veiliger nu hij weet dat hij op de machtige Fries kan rekenen.

TRACK 13 – De mijter van Bonifatius

AUDIO: Geluiden van economische activiteit, vaten die van of op karren worden geladen.

We zijn hier vlak bij het Museum Dokkum. Je vindt er sieraden en religieuze voorwerpen uit de tijd van Radbod. En er is een uitgebreide tentoonstelling over Bonifatius, de missionaris die Dokkum zijn bier gaf. Tenminste, als we de legende mogen geloven. Maar wij lopen nu door, dus daarover straks meer.

Kijk, die pakhuizen daar aan de overkant van het water herinneren aan de belangrijke plaats die Dokkum innam in het internationale transport. De handel die dit stadje zijn rijkdom bracht, begon al in de achtste eeuw. En kijk goed om je heen hier in Dokkum, want dan kom je het overal tegen: Bonifatiusbier. Dat bier is te danken aan die andere man die zoveel invloed heeft gehad op het dagelijks leven van de Friezen: Bonifatius. Hij was een Engelse missionaris, die de Noordzee was overgestoken om de Friezen te bekeren tot het christendom. Omdat het Engels dezelfde oorsprong heeft als de taal van de Saksen, een volk dat in die tijd ook in Nederland leefde, konden Bonifatius en de Friezen elkaar prima verstaan. Maar elkaar begrijpen, dat deden ze een stuk minder. Zo vond Bonifatius het maar niks dat de terpbewoners bomen vereerden als goden. Afgoderij vond hij dat, en daar moest een einde aan komen.

Wij zijn intussen op weg naar nóg een reden waarom Dokkum wereldberoemd is. Naar De Zijl. Dat is een brug die zo breed is, dat het meer op een plein lijkt. In het midden staat een kunstwerk. Het lijken wel twee mijters. Net als de mijter van Sinterklaas. Bonifatius droeg ook zo'n mijter. Als je helemaal doorloopt, naar de rand van de brug, zie je daar twee bordjes die aan de reling zijn bevestigd. Daar gaan we naartoe.

TRACK 14 – Keerpunt Dokkum

AUDIO: Geluiden van schaatsijzers op ijs, gure wind en publiek dat schaatsers aanmoedigt.

Hier moet je even goed om je heen kijken. Want als je denkt dat je Dokkum ook nog ergens anders van kent, dan heb je helemaal gelijk. Het uitgebreide netwerk van meren en grachten en sloten in Friesland zorgt voor een prima bereikbaarheid over water. In de zomer, maar ook in de winter. Nog maar een jaar of twintig geleden waren winters nog weleens streng genoeg om alle Friese wateren te laten bevriezen. De Elfstedentocht is beroemd over de hele wereld. En hier in Dokkum is het keerpunt van de tocht der tochten. Je kunt de zwoegende schaatsers hier dus twee keer voorbij zien komen. Wij zijn op zoek naar twee bijzondere bankjes, elk met een mooie krul aan het uiteinde. Aan elke kant van het water staat er één. Zie je ze? Ze hebben de vorm van een klassieke Friese doorloper – een sierlijke schaats van hout die je met bandjes onder je schoenen bindt. De krul wijst in de richting waar de schaatsers vandaan komen. Die daar aan de overkant, op de Vleesmarkt, wijst hoe de Elfstedenrijders weer terug moeten, op weg naar de finish in Leeuwarden. Zullen we daar even gaan zitten?

TRACK 15 – Friese nuchterheid

Dit bankje, of deze reuzenschaats eigenlijk, is misschien wel een mooi symbool voor het doorzettingsvermogen van de Friezen. Want om de Elfstedentocht te rijden moet je niet al te kinderachtig zijn.

Zie je die ijzeren brug daar verderop? Die kant gaan we op.

Als je het aan de Friezen hier vraagt, komt er nooit meer een Elfstedentocht. Friese nuchterheid, noemen ze dat. Bonifatius wist daar alles van. Dit volk van terpbewoners, handelaars en zeevaarders liet zich niets wijsmaken. En ze lieten zich hun goden niet zo makkelijk afpakken. Daarom kwam hij niet alleen naar Dokkum. Altijd was hij omringd door een troep zwaarbewapende Franken uit het

zuiden, die net als hij geloofden dat er maar één god kon bestaan. Tegen de overmacht van de Frankische soldaten waren de mannen van Radbod niet opgewassen. Daarom kon Bonifatius zijn gang gaan en de heiligdommen van de Friezen vernielen. Misschien kwam hij er ook wel mee weg omdat hij de Dokkumers een belangrijke zoetwaterbron schonk. Zout water was er in overvloed. Maar dat is ondrinkbaar. Een zoetwaterbron betekende heel veel in die tijd. En nog steeds. Zoetwater is een bron van leven. En zonder die bron, zou Dokkum nooit zo welvarend zijn geworden.

We blijven het water volgen tot het eind. De molen die daar staat, daar lopen we omheen.

TRACK 16 – Gist, hop en graan

AUDIO: We horen het geluid van malende molenstenen en gerst/mout/haver dat door stortgoten loopt.

We maken een ommetje om deze koren- en pelmolen. Die stond er nog niet in de tijd van Radbod en Bonifatius. Dat hadden ze best gewild, maar de techniek was in hun tijd nog niet zo ontwikkeld als in latere eeuwen. Het verhaal gaat dat Bonifatius hier in Dokkum een zoetwaterbron liet ontspringen. Hij tikte een paar maal met zijn staf op de grond en hop, daar sprong als bij toverslag het water tevoorschijn. Sprankelend helder, heerlijk zoet bronwater. De middeleeuwse Friezen wisten wel raad met dit wonder. Want van zoet water kun je bier brouwen. Tenminste, als je gist hebt, en hop. En graan. Dat graan werd destijds nog niet machinaal bewerkt. Nee, dat deden ze met handmatig aangedreven molenstenen, en dorsvlegels – een soort knuppel aan een stok om de korrels mee uit de aren te slaan. Zwaar werk, maar voor een goede pot bier hadden ze dat graag over. Want bier kon je veilig drinken, zonder ziektes op te lopen. Tenminste,

als je een beetje maat wist te houden. Maar dat is tegenwoordig nog precies zoals toen.

Kom, dan vervolgen we onze weg rechtsaf, langs het Baantjebolwerk.

TRACK 17 – Waterwegen en welvaart

Hier aan je linkerkant heb je een mooi doorkijkje over dat smalle grachtje, met die stenen brug daar. Al die grachtjes in Dokkum vormen nog altijd een netwerk van waterwegen. Daar hebben de Friezen hun welvaart aan te danken. En met een beetje fantasie kun je je misschien voorstellen hoe al dat water de terpen vroeger met elkaar verbond. Wij lopen intussen door naar die andere molen, daar verderop.

In de achtste eeuw kwamen er steeds meer boeren. Steeds meer terpen. Ze groeiden als het ware naar elkaar toe. De afstanden werden kleiner en er kwamen meer boerderijen op elke terp. Zo ontstonden langzaam maar zeker kleine dorpen, uit terpen die toen nog niet met elkaar verbonden waren door wegen, maar door het water. Dijken zoals deze, waar we nu lopen, die kwamen pas veel later. Tot die tijd was het water voor de Friezen niet alleen een vriend, maar ook een vijand. En toch wist dit watervolk in die moeilijke omstandigheden toen al de basis te leggen voor al deze welvaart.

TRACK 18 – Langs de Dokkumer Ee

Die brug daar verderop, dat is de Woudpoortsbrug. Daar steken we de Dokkumer Ee over en volgen de weg rechtdoor tot aan de Bronlaan.

TRACK 19 – Legendes van de bron

Hier linksaf gaan we de Bronlaan op. Zo te zien is het maar een kort straatje, maar de naam is veelzeggend. Hier vinden we namelijk de eerste bron op onze route. De Bonifatiusbron. Er zijn verschillende verhalen en legendes, over het ontstaan ervan. Allemaal even bijzonder. Kom maar eens mee, voor een kennismaking met de man zelf. Kijk, daar staat hij, met dat boek boven zijn hoofd.

TRACK 20 – Een monnik te paard

Dit is 'm dan. Bonifatius. Deze beroemde missionaris zal voor altijd aan Dokkum verbonden zijn. Vanwege de zoetwaterbron. Maar ook omdat hij hier nogal huishield. Bonifatius was niet het soort van monnik dat een rustig kloosterleven leidde. Nee, hij zat liever op een paard, omringd door soldaten. Frankische soldaten uit het zuiden, waar het christendom al wijdverspreid was. Met zijn privéleger trok hij door de heidense gebieden Duitsland en Friesland. Onderweg kleineerde hij het heidense geloof waar hij maar kon. Dat klinkt als pesten – en dat was het misschien ook wel. Maar dat pesten had een doel. Missionarissen wisten dat geweld de beste manier was om mensen te bekeren, want de Friezen, heidenen in de ogen van christenen, geloofden diep in hun goden. Bonifatius bekeerde hen door te laten zien dat hun heidense afgoden niet opgewassen waren tegen de almachtige Christelijke god. En dat deed hij door heilige bomen om te hakken. En door heidense beelden te vernielen. Voor de Friezen was dat een doodzonde. Maar wat konden ze ertegen doen? Bonifatius had weinig van ze te vrezen, met zijn Frankische leger om zich heen. De heidense Friezen konden niet anders dan toekijken. Volgens de tekst op de sokkel van het beeld stierf Bonifatius, op deze plek, in het jaar 754.

Bij deze vijver dus. En daar is ook wat over te vertellen.

TRACK 21 – Een heel bijzondere spar

Deze ‘vijver’ is in werkelijkheid een legendarische bron. Volgens sommige verhalen ontdekte Bonifatius zelf deze bron, door hier met zijn staf op de aarde te tikken. En er is nog iets aan de hand met deze plek. Het valt misschien niet direct op, maar al die jonge boompjes rondom deze bron – dat zijn eiken. Eiken, net als de bomen die Bonifatius liet omhakken, omdat de heidense Friezen ze als heilig beschouwden. Een Duitse legende vertelt dat uit één van de eiken die Bonifatius liet omhakken, spontaan een jonge spar begon te groeien. Voor de missionaris was dat hét bewijs dat zijn christelijke geloof superieur was aan de afgoderij van de heidense Friezen. En die spar, die ene kleine spar, die speelt nu nog steeds een belangrijke rol. Want met kerst zetten mensen overal ter wereld hem in hun huiskamers, en hangen er glimmende ballen en fonkelende lichtjes in. Kom, dan gaan we even kijken bij de kapel daar, Soms is het hek open. Misschien hebben we geluk!

TRACK 22 – Dood van een missionaris

Deze kapel is gewijd aan Bonifatius. Het gebouw heeft de vorm van een oud Romeins amfitheater. Maar erg oud is-ie niet. De kapel werd pas in 1934 gebouwd. Hij staat op deze plek omdat Bonifatius hier zou zijn gestorven. (CONT'D)

AUDIO: Aanzwellende geluiden van een legerkamp. Paarden in de modder, klapperend tentdoek, gekletter van potten en pannen, mannen die bevelen roepen.

Na jaren van geweld tegen hun heiligdommen waren de Friezen het wel zo'n beetje zat met Bonifatius. En hoewel Bonifatius' leger zoals gewoonlijk beter bewapend was, werden de Franken hier op 5 juni 754 toch verslagen door een handjevol woedende Friezen. Hoe dat kan? Bonifatius was al twee keer eerder naar Friesland getrokken om de heidenen te bekeren. Maar zonder succes. En dat zal hem dwars hebben gezeten. Hoewel hij toen al stok en stokoud was, besloot hij nog een derde poging te ondernemen. Hij was al in de tachtig. En dat in een tijd dat mensen gemiddeld niet veel ouder werden dan vijfenveertig, vijftig jaar. Maar de oude man klom nog één keer op zijn paard, en reed met zijn leger naar Dokkum. Want hij had nog één laatste troef. (CONT'D)

AUDIO: Geluid van een veldslag. Veel geschreeuw en wapengekletter, hinnikende paarden.

Het martelaarschap. Door te sterven voor het geloof hoopte hij de Friese heidenen voorgoed te kunnen onderwerpen aan het christendom. Dus toen de Friezen het kamp aanvielen, beval hij zijn soldaten om niet te vechten. Om hun wapens neer te leggen. En wat denk je? Zijn mannen waren nog jong. Anders dan Bonifatius hadden ze nog wat van het leven te verwachten. En toch... gehoorzaamden ze. De Friezen aarzelden niet. De eindeloze vernederingen moesten gewroken worden. En dat deden ze. Een voor een werden Bonifatius' soldaten afgeslacht. De oude man knielde en boog zijn hoofd. Niet om vergeving te vragen. Nee, hij was klaar om te sterven. En dat gebeurde, in de kleffe modder van de plek waar we nu

staan. Zo kreeg die sluwe missionaris toch nog zijn zin. De eeuwige roem van de martelaarsdood.

Of daarmee de kous af was? Dat ontdekken we straks. We volgen vanaf hier het linkerpaadje tussen de bomen, links van de Bronlaan, naar het noorden. Terug naar het centrum van Dokkum, want daar komt alles samen.

TRACK 23 – Levensader van Dokkum

Het zal je vast niet meer verbazen dat we alweer langs het water lopen, de levensader van Dokkum – van alle Friezen die hier door de eeuwen heen geleefd hebben. Aan het einde van de weg gaan we naar links, terug naar de Woudpoortsbrug.

TRACK 24 – Dorstig, maar helaas

Ben je dorstig geworden van de wandeling? Dan kunnen we deze reusachtige waterpomp beter voorbijlopen, want hij is niet echt. We gaan hier naar links. Dan zie je in de verte een brug liggen. En daar gaan we overheen.

TRACK 25 – Spits in de verte

Hier gaan we de brug over. En dan alleen maar rechtdoor tot aan het water van het Grootdiep. Daar kun je als het goed is al de spits van de Bonifatiuskerk zien, en daar gaan we naartoe.

TRACK 26 – Op naar het einde

Kijk, daar, aan de overkant van het water, die puntige spits. Dat is de toren van de Sint Bonifatiuskerk. Je zou zeggen dat ons verhaal daar eindigt. Maar daarvoor moeten we nog een heel klein stukje verder. Ga je mee? Hier links en dan de brug over.

TRACK 27 – Het wonder van de bron

Nou, daar zijn we dan, bij de Bonifatiuskerk. Dit is de toren die we al van veraf zagen. Mooi, vind je niet? Maar wij lopen nog een klein stukje door. Daar verderop, op de Markt van Dokkum, heeft vroeger een abdijkerk gestaan. En wij zijn op zoek naar een goed verborgen plek. Maar hij is er echt. Vier zwarte tegels vertellen er van het wonder van de bron. Je vindt ze tussen een dampende ijsfontein en de Grote Kerk in. Goed zoeken, dan spreken we elkaar daar weer.

TRACK 28 – Dubbel keerpunt

Hier bij deze zwarte tegels komt alles samen. Hoe Bonifatius aan zijn einde kwam weten we intussen. Op deze plek werd na zijn dood een abdijkerk gebouwd. Daarvoor moest er eerst een terp worden aangelegd. En tijdens de aanleg zakte een paard weg in de grond. Zie je het voor je? Met man en macht moest het dier uit de modder worden getrokken. Toen dat gelukt was, stroomde er prachtig helder, zoet water uit het gat. De Franken zagen het als het bewijs dat Bonifatius een echte heilige moest zijn. Daarom bouwden ze de kerk rondom de bron die hier ontstond. Loop maar eens rond over dit marktplein. De bruine bakstenen tussen de tegels geven aan waar die middeleeuwse abdijkerk heeft gestaan. Zie je dat het een complete plattegrond is van hoe die kerk eruit heeft gezien?

Die kerk werd dus gebouwd als eerbetoon aan Bonifatius. Want zijn beschermers, de Franken, wilden wraak nemen voor de moord op hun missionaris. Toen het nieuws bekend werd, dat hij met leger en al hier was verslagen, organiseerden de Franken een strafexpeditie. Een troepenmacht van Frankische soldaten werd gemobiliseerd. De Friezen hadden geen schijn van kans.

Die veldslag, en de abdij, waren een keerpunt voor het christendom. In de tweede helft van de achtste eeuw werden hier steeds meer kinderen geboren die werden gedoopt. Zoals we aan het begin van de wandeling al vertelden, kregen ze christelijke namen als Catharina, en Marcus. Terwijl hun ouders nog Germaanse namen hadden als Idisgard, en Thorvald. Het verslaan van de Friezen bij Dokkum was dus een belangrijke overwinning voor het christendom, dat zich vanaf die tijd steeds sneller door heel Europa zou verspreiden. Een keerpunt in de geschiedenis? Misschien. Maar wel het keerpunt in de Elfstedentocht. Had je ooit gedacht dat Dokkum zo'n belangrijke stad was?

Iets om over na te denken op de terugweg. Langs de rechterkant van het marktplein komen we bij een zijstraatje. Daar gaan we in.

TRACK 29 – Terug naar het heden

Hier verlaten we de markt via de Boterstraat. Dan gaan we de brug over en rechtdoor de Koornmarkt op.

TRACK 30 – Dokkum uit

Een stukje verderop naar links zie je de Aalsumerpoort liggen. Zo kwamen we Dokkum binnen. En zo moeten we er ook weer uit.

TRACK 31 – Rituelen uit Radbods tijd

Voor degenen die met de auto zijn gekomen: wij gaan hier naar links. Maar... er is misschien één ding, waar we het over moeten hebben. Zo zeldzaam als eiken waren in het middeleeuwse Friesland, zijn ze nu niet meer. Viel het je op, dat op alle gewijde plekken uit het verhaal van Bonifatius, nu jonge eikjes groeien? De heilige boom van de Friezen. De doorn in het oog van Bonifatius. En ook typisch Friese namen zijn al decennialang weer erg populair. Radbod zou dat vast graag hebben meegemaakt. Maar of dat betekent dat de natuurgodsdiensten zoals die van de heidense Friezen weer terugkomen? Onze vrijheid van godsdienst staat dat in elk geval niet in de weg. En steeds meer mensen voelen zich aangetrokken tot de spirituele gewoonten en rituelen uit Radbods tijd. En de zeespiegel stijgt weer, net zoals in de derde en vierde eeuw.

Nou ja. Tijd om naar huis te gaan. Fijn dat jullie er waren, op deze ontdekkingsstocht door het land van de Friezen. (En er zijn nog meer audiotours bij Het verhaal van Nederland. Over Pioniers en Paupers bijvoorbeeld, in de omgeving van Veenhuizen. Of over de vroegste geschiedenis in ons land, van Jagers-verzamelaars en de eerste boeren, rondom Anloo. Natuurlijk hopen we jullie daar weer te zien.) *moet dit er wel in* Voor nu: goede reis terug!

TRACK 32 – De hoek om

Hier steken we over en volgen we het voetpad naar rechts langs de Rondweg, tot aan de Aalsumerweg. Daar gaan we de hoek om naar links.

TRACK 33 – We zijn er bijna

We zijn er bijna. Hier gaan we naar links de Aalsumerweg op en dan is het nog een kleine vijftien minuten tot de parkeerplaats. Voor zo direct: goede reis terug naar huis – en naar de huidige tijd. De volgende keer nemen we je graag weer mee naar het verleden. Tot dan!

TRACK 34 – Tel je stappen

Kom nog even doorlopen, dit is goed voor je stappenteller.

TRACK 35 – Adem in

Geniet nog even van de Friese buitenlucht voordat je weer de auto instapt.

TRACK 36 – Weer in Aalsum

Ik ben er nog hoor, het is nog even doorlopen.

TRACK 37 – Tot de volgende keer!

Nou ja. Tijd om naar huis te gaan. Fijn dat jullie er waren, op deze ontdekkingstocht door het land van de Friezen. En er zijn nog meer podwalks bij Het verhaal van Nederland. Over Pioniers en Paupers bijvoorbeeld, in de omgeving van Veenhuizen. Of over de vroegste geschiedenis in ons land, van Jagers-verzamelaars en de eerste boeren, rondom Anloo. Natuurlijk hopen we jullie daar weer te zien. Voor nu: goede reis terug!